

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ З ООП У НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ ЦЕНТРІ

Віта Берланюк,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: vitaberlanuk@gmail.com

Науковий керівник: **Зоряна Удич,**
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: u-z@ukr.net

В умовах реформування системи освіти в Україні та посилення уваги до забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, особливої актуальності набуває питання ефективної організації освітнього процесу для здобувачів з особливими освітніми потребами (далі – ООП). Важливу роль у цій системі відіграють навчально- реабілітаційні центри (далі – НРЦ) – спеціальні заклади освіти, що покликані створювати оптимальні умови для навчання, виховання, корекції та реабілітації дітей зі складними порушеннями розвитку, інтегруючи зусилля педагогів, медичних працівників та інших фахівців. Ефективність функціонування НРЦ безпосередньо залежить від науково обґрунтованої організації освітнього процесу, що враховує специфіку потреб здобувачів освіти.

Дане питання ґрунтується на чинному законодавстві України [1; 2; 3; 4] та підзаконних актах, що регулюють сферу інклюзивної освіти та діяльність спеціальних закладів [5; 6], а також на теоретичних та практичних доробках у галузі спеціальної педагогіки та психології. Метою даної роботи є аналіз теоретичних засад та практичних аспектів організації освітнього процесу в навчально-реабілітаційних центрах.

Навчально-реабілітаційний центр забезпечує реалізацію права на освіту дітей з ООП у поєднанні з їх комплексною реабілітацією. Специфіка освітнього процесу в НРЦ полягає у комплексному підході та тісній інтеграції навчальної, виховної, корекційно-розвиткової та лікувально-реабілітаційної роботи. Ключовим нормативно-правовим підґрунтям діяльності НРЦ є закони у сфері освіти та соціального захисту [1; 2; 4], які гарантують право осіб з ООП на освіту та визначають основні засади її здобуття, включаючи створення необхідних умов у спеціальних закладах. Підзаконні акти [5; 6] деталізують механізми організації інклюзивного навчання та діяльності закладів, що працюють з дітьми з ООП, формуючи рамки для функціонування таких центрів.

Основою педагогічного супроводу в НРЦ є індивідуалізація освітнього процесу. Для кожного здобувача освіти командою фахівців розробляється індивідуальна програма розвитку (далі – ІПР). Цей документ визначає конкретні навчальні цілі, корекційно-розвиткові завдання, необхідні психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові послуги, а також адаптації та модифікації навчального матеріалу і освітнього середовища. Створення такого адаптованого та безпечного середовища є критично важливим для максимального розкриття потенціалу дитини та сприяння її соціальній інтеграції.

Організація освітнього процесу та реабілітаційних заходів в НРЦ відбувається у тісному взаємозв'язку. Навчальні заняття, що проводяться за адаптованими навчальними програмами та планами, доповнюються комплексом корекційно-розвиткових послуг (логопедичних, психологічних, дефектологічних) та реабілітаційних процедур (лікувальна фізкультура, масаж, фізіотерапія, сенсорна інтеграція тощо). Ці компоненти інтегровані в режим дня здобувачів освіти, що дозволяє забезпечити цілісний, системний вплив на розвиток дитини, враховуючи її індивідуальні потреби та можливості.

У роботі з дітьми з ООП в НРЦ використовуються різноманітні методи та технології навчання, що довели свою ефективність. Перевага надається особистісно орієнтованим та діяльнісним підходам, які ставлять дитину в центр освітнього процесу. Широко застосовуються методи наочності, ігрові технології, інформаційно-комунікаційні технології як засоби підвищення мотивації та доступності навчального матеріалу. Важливе значення мають спеціальні методики корекційної педагогіки, спрямовані на подолання чи компенсацію наявних порушень розвитку (наприклад, специфічні методики навчання читанню, письму, математиці, розвитку мовлення). Окрім того, активно застосовуються елементи арт-терапії, музикотерапії, іпотерапії та інших терапевтичних підходів для гармонізації психоемоційного стану дітей, розвитку комунікативних навичок та творчих здібностей.

Ключову роль в успішній організації освітнього та реабілітаційного процесу відіграє злагоджена робота команди фахівців. До її складу зазвичай входять педагоги, вихователі, вчителі-дефектологи, вчителі-логопеди, практичні психологи, соціальні педагоги, асистенти вчителя/вихователя, медичні працівники (лікарі відповідних спеціальностей, медичні сестри), фахівці з фізичної реабілітації, інструктори лікувальної фізичної культури, масажисти та інші спеціалісти залежно від потреб здобувачів освіти. Ефективність роботи команди базується на принципах міждисциплінарної співпраці: чіткому розподілі функцій, регулярній комунікації та обміні інформацією, спільному плануванні (зокрема, розробці та перегляді ІПР), координації дій під час реалізації освітньо-реабілітаційних програм, спільному моніторингу динаміки розвитку дитини. Невід'ємною складовою успіху є також тісна співпраця та партнерство з батьками здобувачів освіти, залучення їх до освітнього процесу.

Реалізація інклюзивного підходу до формування особистості випускника НРЦ передбачає не лише індивідуальний підхід у

навчальному процесі, але й створення умов для соціалізації здобувачів із ООП. Зазначимо, що соціалізація – це процес засвоєння дитиною соціальних норм, цінностей, моделей поведінки та формування здатності до взаємодії з іншими людьми. Для учнів з ООП вона часто ускладнена через комунікативні бар'єри, ізолюваність, низький рівень самооцінки або поведінкові труднощі. У навчально-реабілітаційних центрах реалізуються комплексні заходи з інтеграції дітей у соціум та розвиток їхнього емоційного інтелекту. Пропонуємо розглянути типові форми інклюзивного підходу у соціалізації дітей із ООП в освітньому середовищі НРЦ, які представлені у табл. 1.

Таблиця 1.

Форми реалізації інклюзивного підходу в соціалізації дітей з ООП у НРЦ

№ з/п	Форми	Зміст
1	Спільні заходи з учнями інших шкіл	Організація та проведення культурно-масових, освітніх та спортивних подій, до яких залучаються як діти з ООП, так і учні загальноосвітніх шкіл. Це сприяє зниженню бар'єрів у спілкуванні, розвитку толерантності та включенню дітей з ООП у життя громади
2	Інклюзивні гуртки та секції позашкільної діяльності	Створення спільних творчих і спортивних об'єднань для дітей з різними освітніми потребами. Робота в таких групах допомагає налагодити партнерську взаємодію, формує навички командної роботи, емоційної чуйності та підтримки.
3	Програми соціального наставництва (peer-to-peer)	Залучення ровесників без порушень розвитку до взаємодії з дітьми з ООП у форматі підтримки, допомоги, спільного дозвілля чи навчання. Наставництво стимулює розвиток у дітей з ООП відчуття значущості, приналежності, а у наставників – емпатії та соціальної відповідальності
4	Ігрові інтеграційні активності під час перерв та дозвілля	Проведення ігор, спрямованих на створення умов для вільної взаємодії дітей з ООП з однолітками, формування навичок спільної діяльності, спілкування, самовираження в безпечному середовищі
5	Соціально-побутове навчання	Включає формування навичок самообслуговування, орієнтації в побутовому просторі, спілкування з оточенням, користування громадськими місцями та послугами. Орієнтоване на практичну підготовку до самостійного життя та адаптації в суспільстві

У процесі соціалізації вихованців НРЦ важливо опиратися на такі визначальні принципи як опір на добровільність (діти мають брати участь у спільних активностях лише за умови власного бажання та за згодою батьків), толерантність та безоціночність (створення безпечного простору, у якому кожна дитина є ціннісною); інклюзивну комунікацію (використання за необхідності жестової мови, піктограм, адаптованої та простої мови ін.); опір на позитив (формування позитивного досвіду взаємодії усіх учасників соціалізації та освітнього процесу).

Таким чином, організація освітнього процесу в навчально-реабілітаційному центрі є складним, багатоаспектним завданням, що вимагає системного, комплексного підходу. Ефективне функціонування НРЦ та досягнення позитивних результатів у розвитку дітей з ООП можливе лише за умов наявності чіткої нормативно-правової бази, забезпечення глибокої індивідуалізації освітнього процесу через ІПР, тісної інтеграції навчальної, корекційно-розвиткової та реабілітаційної складових, застосування сучасних, адаптованих та науково обґрунтованих методів і технологій, а також налагодження ефективної командної роботи фахівців та їхньої співпраці з батьками. Подальшого дослідження потребують питання розробки індикаторів якості освітньо-реабілітаційних послуг в НРЦ, впровадження інноваційних моделей психолого-педагогічного супроводу та пошук шляхів ефективної інтеграції випускників НРЦ у відкритий освітній простір та суспільство.

Список використаних джерел:

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 13.04.2025).
2. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. №

31. Ст. 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 13.04.2025).

3. Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-

III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 49. Ст. 259. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення: 13.04.2025).

4. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні

: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 21. Ст. 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12> (дата звернення: 13.04.2025).

5. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 р. № 957.¹ Офіційний вісник України. 2021. № 76. Ст. 4775. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-п> (дата звернення: 13.04.2025).

6. Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.04.2019² р. № 530 (в редакції постанови КМУ від 28.07.2021 р. № 769). Офіційний вісник України. 2019. № 51. Ст. 1748; 2021. № 62. Ст. 3922. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-п> (дата звернення: 13.04.2025).